

Asya Studies

Akademik Sosyal Araştırmalar / Academic Social Studies
Year: 9, Number: 31, p. 189-202, Spring 2025

Çorum/Dodurga Mehmet Dede Obruk Köyü Cami ve Süslemeleri Çorum/Dodurga Mehmet Dede Obruk Village Mosque and Decorations

ISSN: 2602-2877 / E-ISSN: 2602-263X

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
12/11/2024

Makale Kabul Tarihi
Article Accepted Date
17/01/2025

Makale Yayın Tarihi
Article Publication Date
25/03/2025

Asya Studies

Dr. Doğan Koşan
Hitit Üniversitesi
Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü
dogankosan@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-1506-7246

Öz

Çorum ili Dodurga ilçesine bağlı Mehmet Dede Obruk köyü, 13. yüzyılda Kızılırmak kenarına kurulmuş Türkmen köyüdür. Mehmet Dede, Horasan erenlerinden olup, köyün bulunduğu alana yerleşmiş ve köye adını vermiştir. Köy meydanında kitabesi olmayan Osmanlı döneminde yapılmış cami bu çalışmanın konusudur. Çalışmada caminin tarihlendirilmesi, mimari ve süsleme özellikleri araştırılmıştır. Minaresi bulunmayan cami, açık revaklı son cemaat yeri ve kare planlı harim bölümü ile tipik Osmanlı cami planındadır. Harim, kalın yığma taş, son cemaat yeri ise ağaç direkler üzerine bağdadi duvarlıdır. Minaresi bulunmayan cami kırma çatı ile örtülüdür. Malzeme, teknik ve plan olarak benzer örnekler, 19. yüzyıl sonlarında (1890-1895) yörede sıklıkla başka camilerde de kullanılmıştır. Cami, kapı, pencere, mahfil gibi detay öğeleri ile estetik bir mimariye sahiptir. Harim ve son cemaat yeri duvarlarına, 1955 yılında, stilize edilmiş bahar dalları, çiçekler ile mimari tasvirin olduğu kalem işi süslemeler eklenmiştir. Süslemeleri yapan gezici sıvacı ve nakkaş sanatçıları, 19. yüzyıl geleneğinin devamı olarak, şehirlerdeki süsleme üslubunu 20. yüzyılda köylere taşımışlardır. Sanatçılar, kalem işi süslemeleri Çorum ve çevresinde birden fazla yapıda benzer üslupta uygulamışlardır. İç mekânda tavan göbeği, mahfil ve minber gibi ahşap elemanlar; oyma, çıta işi, eğri kesim ve ajur tekniği ile süslenmiştir. Bunların içerisinde en dikkat çekici süsleme, mahfil korkuluklarındaki selvi ağacı tasviridir. Caminin duvarları sonradan boyandığı için kalem işi süslemelerin büyük bölümü boya altında kalmıştır. Kapsamlı bir bakım ve onarım çalışması ile yok edilmeden süslemelerin açığa çıkarılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çorum/Dodurga, Cami, Kalem İşi, Süsleme, Bağdadi

Abstract

Mehmet Dede Obruk village in Dodurga district of Çorum province is a Turkmen village founded on the banks of Kızılırmak in the 13th century. Mehmet Dede, one of the Khorasan saints, settled in the area where the village is located and gave his name to the village. The mosque built during the Ottoman period without an inscription in the village square is the subject of this study. In the study, the dating, architectural and decoration features of the mosque were searched. The mosque has a typical Ottoman Mosque plan with an open porticoed late prayer hall and a square-planned sanctuary section. It does not have a minaret. The sanctuary has thick masonry stone walls; the late prayer hall has a flat roof with baghdadi walls on wooden pillars. Similar examples in terms of material, technique and plan were applied in the Çorum region in the late 19th century (1890-1895). It has an aesthetic architecture with detail elements such as doors, windows and loggias. The mosque's decorations are concentrated in the late prayer hall. In 1955, stylized spring branches, flowers and architectural depictions were added to the walls of the sanctuary and late prayer hall. The traveling plasterers and muralists who made the decorations carried the decorative style from the cities to the villages in the 20th century as a continuation of the 19th century tradition. The artists applied the decorative style in Çorum and its surroundings in a similar style to more than one structure. The wooden elements such as the ceiling navel, gallery and pulpit in the interior are decorated with carving, lath work, curved cutting and openwork techniques. The most striking decoration among these is the cypress tree depiction on the gallery railings. Since the walls of the mosque were painted later, most of the decorative style remained under the paint. It is necessary to reveal the decorations without destroying them with comprehensive restoration and protection work.

Keywords: Çorum/Dodurga, Mosque, Wallpainting, Ornament, Baghdadi

Atf Bilgisi / Citation Information

Koşan, D. (2025). Çorum/Dodurga Mehmet Dede Obruk Köyü cami ve süslemeleri. *Asya Studies*, 9(31), 189-202. <https://doi.org/10.31455/asya.1584031>

GİRİŞ

Çorum ili Dodurga ilçesine bağlı Obruk köyü (Mehmet Dede Obruk köyü), Kızılırmak kenarında, iki tepe arasındaki hafif eğimli arazi üzerine kurulmuştur. Köyün üç kilometre batısındaki Tekke köyü (Mehmet Dede Tekke köyü) ile tarihsel bir birlikteliği vardır. İki kilometre güneyinde yer alan Kızılırmak üzerine kurulan Obruk barajı, adını bu köyden almıştır. Kızılırmak suları köyün arazileri içerisinde geçmektedir.

Çorum yöresi, 13. yüzyıldan itibaren Türkmen grupların yerleştiği sahadır. Alevi ve Bektaşî inanç-düşün sisteme bağlı olarak erken dönemden itibaren örgütlendiği bir bölgedir. Aynı dönemde Horasan'dan gelen Türkmen dede ve babaları, Çorum'da ocak ve tekkeler kurarak Hacı Bektaş Veli düşüncesinin yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır (Özdemir, 2007: 207, Bekki, 2008). Köyün kuruluş tarihi, Anadolu'nun ilk Türkleşme sürecinde (13. yüzyıl) Türkmen grupların bölgeye yerleştiği döneme kadar uzanmaktadır. 1649 yılında köyü ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre: Mehmet Şah Dede (Mehmet Dede), Bektaş-ı Veli ile Horasan'dan gelenlerdendir ve Kızılırmak kenarındaki dar geçide yerleşmiştir. Mehmet Şah Dede Yıldırım Bayezid Han zamanında vefat etmiş ve köyde (Tekke köyü) büyük bakımlı türbesi bulunmaktadır (Evliya Çelebi, 2008: 545). 387 numaralı Muhâsebe-İ Vilâyet-İ Karaman ve Rûm Defteri'nde 1530 yılı Çorum köyleri haritasında, Tekke ve Obruk köylerinin adı geçmektedir (Çorum Hakimiyet Gazetesi, 1999). Köyün adı 1925 yılında dahi Obruk olarak kullanılmaktadır. Daha sonra "Mehmet Dede Obruk köyü" olarak değiştirilmiştir. Günümüzde halen Mehmet Dede etrafında oluşan rivayetler devam etmekte ve Tekke köyünde türbesi ziyaret edilmektedir.

Obruk köyü içerisinde kerpiç ve ağaç kullanılarak yapılmış geleneksel ev, ambar, ahır, samanlık gibi yapılar, köyün tarihi değerini yansıtmaktadır. Bu yapılar içerisinde köy meydanında oldukça iyi korunmuş cami bulunmaktadır. Ayrıca bu cami Dodurga ilçesinde bulunan tescilli tek mimari taşınmaz kültür varlığıdır. Cami, 1998 yılında tescil edilmesine rağmen günümüze kadar hiçbir araştırma ya da akademik çalışma yapılmamıştır. Ayrıca caminin koruma altına alınmış olması hatalı müdahalelere engel olamamış, özgün dokusu yanlış müdahalelere maruz kalmıştır. Bu çalışmada caminin mimari ve süsleme özellikleri tanımlanarak kendi dönemindeki benzerleri ile karşılaştırılması, tarihlendirilmesi, üslup özellikleri açısından yeri belirlenmiştir. Caminin kalem işi süslemelerini yapan sanatçıların Çorum ve çevresinde, yakın tarihlerde birden fazla yapıda çalışmış olması, dönemin süsleme anlayışının (sanatçıların teknik, kompozisyon ve üslup özellikleri) ortaya konulması bakımından önemlidir. Yani caminin süslemeleri tek yapı ölçeği dışında bir bütünün parçasıdır. Son olarak çalışmanın sonuç bölümünde caminin özgün durumunun korunması ve yabancı eklerinden arındırılması ile ilgili öneriler sıralanmıştır.

Mimari Özellikleri

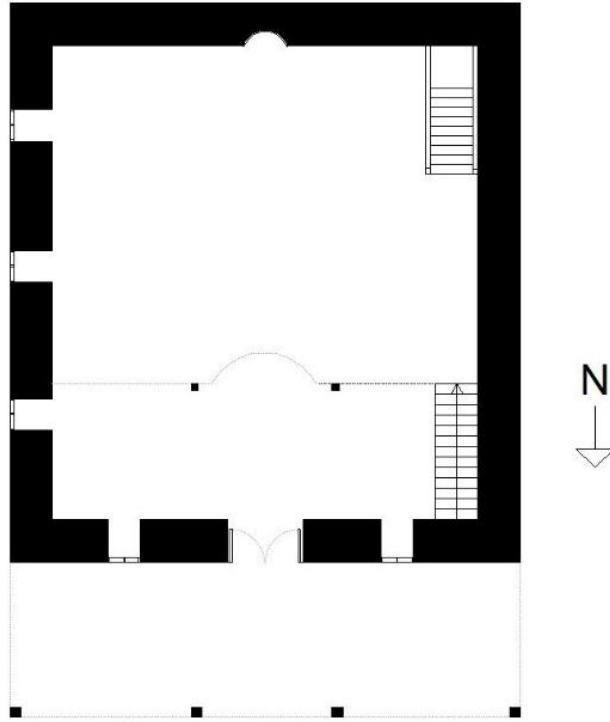
Caminin kitabesi ya da vakfiyesi yoktur. Bu yüzden yapım tarihi bilinmemektedir. Harim giriş kapısının üzerinde hicri 1271 tarihi yazılıdır. Fakat bu tarih sonradan sıva üzerine boya ile yazılmış, kalem işi süslemelerin camiye eklendiği tarihtir.

Cami, kareye yakın harim ve açık revaklı son cemaat yerinden oluşmaktadır (Çizim 1). Harim beden duvarları doksan santimetre kalınlıkta kaba yonu yığma taş olarak inşa edilmiştir.

Duvar köşeleri, kapı, pencere açıklıkları ile saçaklar düzgün kesme taştır. Bağlayıcı olarak kireç harcı kullanılmıştır. Son cemaat yeri ise ahşap direklerle taşınmakla birlikte, kemerlerin üst bölümü çatıya kadar bağdadi teknikle inşa edilmiştir. Son cemaat yerinde saçaklar, daha geniş olup, kirpi saçak formundadır. Çorum yöresinde bağdadi tekniği özellikle kubbelerde, çıkmalarda ve hafif taşıyıcı duvarlarda 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar yaygın olarak uygulanmıştır.

Cami, güneybatısındaki küçük bir tepenin önüne, hafif eğimli arazi üzerine kurulmuştur. Bu yüzden güney ve batı cephesinin bir kısmı toprak kotunda kalmıştır. Doğu ve kuzey cephesi ise bahçe içerisinde yer almakta, bahçenin etrafı taş duvar ile çevrelenmektedir. Caminin cephe duvarlarının tamamı sıvasızdır. Çatı ise sonradan onarım görmüş dört yüzeyli kırma çatıdır. Caminin tüm mekânını tek bir çatı kapatmaktadır.

Çizim 1: Obruk Köyü Cami Planı

Caminin kuzey cephesi hariç diğer cepheleri çıkmasız, sade ve düzdür (Şekil 1). Doğu cephesinde, iki sıra, üçer adet pencere bulunmaktadır. Her biri simetrik yerleştirilmiş yuvarlak kemerli pencerelerin alt sıradakileri daha büyüktür. Cephenin son cemaat yerinde kalan yüzü açıktır. Ahşap direk ile taşınmış, Bursa kemer ile geçilmiştir (Şekil 2). Batı cephesinin bir kısmı toprak kotunda kaldığı için üç adet tek sıra pencere düzeni bulunmaktadır. Doğu cephesindeki pencerelere benzer, her biri eşit ölçülerde, simetrik ve yuvarlak kemerlidir. Batı cephenin son cemaat yerinde kalan açık kısmı sonradan (muhtes) tuğla ile kapatılmıştır (Şekil 3). Güney cephesinde pencere açıklığı bulunmamakla birlikte cephenin büyük bölümü sağırdir (Şekil 4). Caminin tüm cephelerinde çatının oturduğu saçaklar dışa doğru taşmış profilli taş silmelerden oluşmaktadır. Buradaki silmelerin özgün olmadığı, sonradan yapıldığı ya da onarım gördüğü çimentolu katkıli harç kullanımından anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Cami Kuzey Cephesi, 2023

Şekil 2: Cami Doğu Cephesi, 2023

Şekil 3: Cami Batı Cephesi, 2023

Şekil 4: Cami Güney ve Doğu Cephesi, 2023

Caminin kuzey cephesindeki son cemaat yeri açık ve revaklıdır. Son cemaat yeri zemini bahçe içerisinde iki basamak ile yükseltilmiştir. Zemin sonradan çimento ile kapatılmıştır. Üst örtüsü, zeminden iki sıra düzgün kesme taş duvar üzerine dört ağaç direklerle oturmaktadır. Direkler, zeminden bir metre kare planlı iken üst bölümü dairesel yapılmıştır. Açıklıkların üstü, iki yanda, üç önde olmak üzere beş adet bursa kemeri ile geçilmiştir (Şekil 1,5). Giriş aksında bulunan orta kemer diğer kemerlerden daha dardır. Kemerlerin üzeri çatıya kadar bağdadi tekniğiyle yapılmış, üzeri sıvalıdır (Şekil 6). Son cemaat yeri ile harim arasındaki harim kuzey duvarı üzerinde, beş adet pencere ve harim giriş kapısı yer almaktadır. Kemerlerin formu cephe pencerelerine benzer şekilde yuvarlaktır. Üsteki pencereler boyut olarak daha küçüktür. Diğerlerinden farklı olarak kuzey cephe duvarı sıvalıdır.

Çorum yöresinde bağdadi sistemin kullanıldığı açık revaklı son cemaat yeri düzenlemesi oldukça yaygındır. Fakat bu sistemde kullanılan malzeme uzun ömürlü olmadığı için, yapıların büyük çoğunluğu sonradan yıkılarak yerine yakın tarihlerde eklenmiş kapalı bir son cemaat yeri mevcuttur. Az sayıda da olsa Obruk köyü camii son cemaat yeri gibi özgün kalabilen örnekler; Çorum/Merkez Hıdırlık (1889) camii (Dündar, 2004: 69, 275), Çorum/Merkez Üçköy (1897) camii (Karaçay, 2019), Amasya/Göynücek Şeyhler köyü (1890) camii (Koşan, 2023b), Samsun/Havza Sivrikese köyü (1887-1903) camisidir (Bayraktar, 2005: 781).

Şekil 5: Cami Son Cemaat Yeri, 2023

Şekil 6: Cami Son Cemaat Yeri Kemer, 2023

Camideki tüm pencereler boyut olarak farklı olsa da form olarak aynıdır. Düzgün kesme taş söveli, yuvarlak kemerli, hafif dışa taşkındır. Pencere açıklıkları harime bakan iç kısımda biraz daha geniş tutularak bir nevi niş işlevi verilmiştir. Pencereler kanatları içe doğru açılan iki kanatlı, kırmadır. Yatay ve dikey tek kayıttan oluşmaktadır. Kanatların üstü, açıklığın formuna uygun yuvarlak kemerlidir. Pencereler, iki yatay, üç dikey delik işi geçme demir korkulukludur (Şekil 7). Ayrıca camideki pencerelerin tamamı özgün olup, sonradan üzerleri boyanmıştır.

Şekil 7: Cami Pencere Tipleri, 2023

Camiye çift kanatlı sade bir kapıdan girilmektedir. Her bir kanadında üçer aynalığı bulunan kapı sonradan boyanmıştır. Kare planlı harim, düz ahşap tavanla örtülüdür (Şekil 8). Çatı duvarlar üzerine boydan boya atılan kalın ağaç kirişlerle taşınmaktadır. Kirişlerin altı tahta kaplanmıştır. Tahta kaplamanın birleşim yerlerine ince çiteler çakılmıştır. Harimi ve mahfili boydan boya kaplayan sade tavan, ortasındaki çita işi yedigen bir tavan göbeği ile hareketlenmektedir. Harim güney duvarının tam ortasında bulunan mihrap nişi sade olup oldukça dardır. Açıklığı yuvarlak kemerle geçilmiştir. Minber ise batı duvarına dayanmış, tamamen ahşaptan yapılmıştır. Yan aynalığı karelere bölünmüş tablalardan oluşmaktadır (Şekil 9). Camide vaaz kürsüsü bulunmamaktadır.

Şekil 8: Cami Harimi Mihrap ve Minber, 2023**Şekil 9:** Cami Ağaç Minber, 2023

İki ağaç direk taşıyan mahfil katı tamamen ahşaptan yapılmıştır. Direkler, boydan boya atılan kirişleri yastıklarla birlikte desteklemektedir. Kirişlerin altında kaplama yoktur. Girişin sağındaki batı duvarından korkuluksuz dar bir merdivenle mahfile çıkılmaktadır. Mahfil katı, doğu batı yönünde boydan boya uzanmaktadır. Kuzey duvarına bağlandığı yerde oturma sekisi bulunmaktadır. Mahfil orta bölümünden harime doğru dairesel bir çıkma yapmaktadır. Bu bölüm eğri kesim korkuluklarla zenginleştirilmiştir. Mahfilin harime bakan ön yüzü sonradan yeşil renge boyanmıştır (Şekil 9,10).

Şekil 10: Cami Ağaç Mahfil Katı, 2023**Şekil 11:** Cami Mahfil Katı, 2023

Caminin çatısı yakın tarihte onarım geçirmiştir. Bu onarımlarda duvarların üst bölümü tamir edilmiş, kuzey doğu köşesine sonradan müştemilat eklenmiştir. Bu eklemeler dışında cami özgündür.

Süsleme Özellikleri

Camide taş, ahşap ve boya malzeme kullanılarak ince işçilikler ve süslemeler yapılmıştır. Süslemelerin en yoğun kullanıldığı yer son cemaat yeridir. Son cemaat yerinin kemer alınlığı sıva üzerine kalem işi ile süslenmiştir. Sağ sol simetri ile oluşturulmuş S ve C kıvrımlı bahar dalı, başak ve çiçeklerden oluşan stilize edilmiş bitkisel kompozisyon bulunmaktadır. Sarı, kahve ve mavi renkler kullanılmıştır. Kompozisyonun köşelerinde vazodan çıkan yaprak ve çiçek tasviri işlenmiştir (Şekil 12). Ortasında ise siyah renk ile “maşallah”

yazılıdır (Şekil 13). Kompozisyonlar şablon kullanılmadan duvar yüzeyine göre serbest çizilip boyanmıştır. Duvar boyunca devam eden kalem işi süslemelerin bir kısmı kireç boya ile kapatılmıştır. Bu yüzden tespit edilememiştir. Bu kompozisyonun aynı ustanın elinden çıkmış kadar benzerleri İskilip Örübağ köyü (kalem işi 1963) cami (Koşan, 2023a), Amasya Çavuş köyü (kalem işi 1949) cami (Korkmaz, 2016, 93), Çorum Mecitözü Alören köyü (kalem işi 1942) cami (Çerkez, 2019), Çorum Mecitözü Doğla köyü (kalem işi 1946) cami (Karaçay, 2021), Mecitözü Elvan Çelebi köyü cami (Eyice, 1969), Çorum Merkez ilçe Ulu cami şadırvanı (Dündar, 2004, s. 295) süslemelerinde birbirlerine yakın tarihlerde uygulanmıştır (Şekil 14). Adı geçen camilerin duvarlarını süsleyen kalem işi süslemeler; motif, desen ve kompozisyon düzeni, üslup ve teknik özellikleri, malzeme ve renk kullanımı ile aynı kişiler tarafından yapıldığı aşikardır.

Şekil 12: Cami Son Cemaat Yeri Kalem İş, 2023

Şekil 13: Cami Kalem İş Detay, 2023

Şekil 14: Kalem İş Detay Sırasıyla; Amasya Çavuş köyü cami, İskilip Örübağ Köyü Cami, 2023

Cami giriş kapısının çevresi kalem işi süslemelerin olduğu bir başka yerdir. Son cemaat yeri alınlığında olduğu gibi süslemeler sıva üzerine mavi, sarı ve kahve renk ile uygulanmıştır. Kapının iki yanı mimari sütun şeklinde tasvir edilmiştir (Şekil 15). Sütunların üzerine iç içe üç farklı renkte iki ucu helezonik (spiral) şekiller dolanmaktadır. Aynı ölçülerde beş adet yapılan helezonların her biri birbirine ters yönde bakmaktadır (Şekil 16). Kompozisyonun büyük kısmı

sonradan yapılan kireç boya altında kalmıştır. Duvardaki izlerden süslemelerin duvar yüzeyi boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır. Mimari sütun ve üzerindeki helezonik kompozisyonun oldukça benzeri süslemelerin yapıldığı tarihten sekiz yıl sonra İskilip Örübağ köyü camisinde yapılmıştır (Koşan, 2023a). Amasya Çavuş köyü cami (Korkmaz, 2016), Çorum Mecitözü Doğla köyü (Karaçay, 2021) camisinde birkaç yıl arayla yine benzer temalar işlenmiştir (Şekil 17). Bu örneklerin şablon kullanmış kadar birbirlerine benzemesi, aynı sanatçılar tarafından yapılmış olduklarını, gezici sanatçıları işaret etmektedir.

20. yüzyılın ortalarında kalem işi süslemelerin uygulandığı; Trabzon Arsin-Çatak büyük (kalem işi 1948) cami (Yavuz, 2009), Denizli Çal Belevi Eski Pazaryeri cami (kalem işi 1949), Kastamonu Daday Elmayazı köyü (kalem işi 1955-60) cami (Bilgen & Güven, 2020), Denizli Çameli Güzelyurt Tahtalı köyü (kalem işi 1956) cami (Cömertler, 2021), Ankara Beypazarı Mikail köyü cami (kalem işi 1960) kalem işi süslemeleri benzer örneklerdendir (Yancı, 2022). 19. yüzyılda sayıca fazlaşan nakkaşlar, şehirlerde uygulama sahası kalmayınca köylere yönelmişler, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar çalışmalarını devam ettirmişlerdir (Eyice, 1981).

Şekil 15: Cami Son Cemaat Yeri Kalem İşi, 2023

Şekil 16: Cami Kalem İşi Detay, 2023

Şekil 17: Kalem İşi Detay Sırasıyla; Dodurga Obruk köyü Cami, Amasya Çavuş Köyü Cami, İskilip Örubağ Köyü Cami, 2023

Caminin kalem işi ile birlikte son cemaat yerindeki taş işçiliği de özenlidir. Harim beden duvarlarının kuzey ve doğu cephesinin birleştiği yerde, hafif dişli köşebentler ile şaşırtmalı bir taş örgüsü yapılmıştır. Son cemaat yeri dışındaki cephelerde köşebentler yoktur. Harimin son cemaat yerine bakan kuzey cephe taş duvarları sonradan sıvanmıştır. Bu cephede, köşebentler ile pencere sövelerinin derz yerleri, kalem işi ile boyanarak bir nevi özgün deseni vurgulanmıştır (Şekil 1, 5). Harim giriş kapısı üzerindeki kilit taşında kabartmalı olarak ay ve yıldız tasvir edilmiştir. İnce yivli oymalar da kilit taşı öne çıkarılmıştır (Şekil 16).

İç mekân kalem işi ve ahşap süslüdür. Harim doğu, batı ve güney duvar yüzeylerinde kalem işi süslemelerin izleri mevcuttur. Süslemelerin üzeri ince bir kireç tabakası ile kapatıldığı için kompozisyonlar belirlenememiştir. Tavan, minber ve mahfilde; oyma, çita işi, eğri kesim ve ajur tekniği ile yapılmış ahşap süslüdür. Tavan göbeği, ince çıtalarla kare, üçgen ve çokgen gibi farklı geometrik biçimlerde şekillendirilmiştir (Şekil 18). Göbeğin kenarları eğri kesim taşımalar ile çevrenmiştir. Caminin özgün minberi ise genel olarak sadedir. Yan aynalığı ince yivlidir. Kapı tacında ise eğri kesim ile şekillendirilmiştir. Üzeri sonradan beyaz yağlı boya ile boyanmıştır (Şekil 9).

İç mekânda diğer ahşap detay işçiliği mahfil üzerindedir. Mahfil taşıyan direklerin kare formdan dairesel forma geçişleri, yivli ve kıvrımlı kesim ile son derece estetikdir. Mahfilin harime doğru yarım daire çıkma yapan orta bölümünde, eğri kesim tekniği ile selvi ağacı tasvir edilmiştir (Şekil 19). Türk sanatında kozmik anlamları olan selvi ağacı tasvirinin benzerleri Samsun/Havza Sivrikese köyü cami (Bayraktar, 2005: 783) mahfil korkulukları ile Göynük Şatıroğlu konağı sofa merdiven korkulukları üzerinde uygulanmıştır (Aktaş Yasa, 2013).

Şekil 18: Cami Harim Tavan Göbeği, 2023**Şekil 19:** Cami Mahfil Ahşap Detayı, 2023

Tarihlendirme

Mehmet Dede Obruk köyü camisinin mevcut kitabe ya da vakfiyesi yoktur. Bu yüzden tarihi bilinmemektedir. Caminin giriş kapısı üzerinde sıva üzerine boya ile hicri 1271 (miladi 1854) yazılıdır. Fakat bu tarih caminin yapım tarihinden ziyade kalem işi süslemelerin yapılış tarihi olması muhtemeldir ve yanlış yazılmıştır. Caminin kalem işi süslemelerini yapan sanatçılar, aynı tarihlerde Çorum'da onlarca cami ve türbede benzer motif, desen ve kompozisyon ile kalem işi süslemeler uygulamışlardır. Süslemeleri yapan sanatçıların kitabeleri acemice yazdığı görülmektedir. Çalışma konusu olan Çorum Dodurga Mehmet Dede Obruk köyü cami ile süslemeleri aynı sanatçılar tarafından yapılan Çorum İskilip Örübağ köyü ve Çorum Mecitözü Alören köyü camisinde de benzer tarih hatası vardır. Örübağ köyü cami süslemelerini yapan sanatçılar, kitabelerinde yazdığı miladi 1963 tarihinin yanında hicri 1279 yılının yazılı olduğu, tarihin 1379 tarihi yerine yanlışlıkla 1279 tarihinin yazıldığını görülmektedir (Koşan, 2023a). Aynı şekilde Mecitözü Alören köyü camisinin kalem işi süslemelerini yapan sanatçılar, miladi 1942 tarihinin yanına (684 çıkartılarak) hicri 1258 tarihini eklemiştir (Çerkez, 2019). Bu örneklerden yola çıkarak kilit taşı üzerindeki boya ile yazılmış hicri 1271 tarihinin miladi 1955 yılını ifade ettiği açıktır. Ayrıca son cemaat yerinde sonradan boyanan pencere kenarındaki boyanın rengi ile kilit taşının içerisine yazılan tarihin rengi aynıdır. Caminin kalem işi süslemelerini yapan sanatçılar, 1947 yılında köyün üç kilometre batısında bulunan Mehmet Dede Tekke köyü Mehmet Dede türbesinin kalem işi süslemelerini de yapmıştır.

Obruk köyü camisinin kalın yığma taş duvarlı harim ile ahşap direklerle taşınan bağdadi son cemaat yerinin Çorum yöresindeki benzer örnekleri; Çorum/Merkez Hıdırlık (1889) cami (Dündar, 2004: 69, 275), Çorum/Merkez Üçköy (1897) cami (Karaçay, 2019), Çorum/Alaca Ömer Paşa cami, Çorum/Sungurlu Yörüklü köyü Ergüllü Baba (onarım 1886) cami (Ekin, 2023), Amasya/Göynücek Şeyhler köyü (1890) cami (Koşan, 2023b), Samsun/Havza Sivrikese köyü (1887-1903) camisidir (Bayraktar, 2005: 781). Bu örneklerdeki malzeme-teknik ve plan benzerlerinden yola çıkarak Obruk köyü camisinin 19. yüzyıl sonlarına tarihlendirmek yerinde olur. Harim kapısında kilit taşı üzerine işlenmiş ay-yıldız arması, caminin tarihi ile ilgili fikir verebilir. Hilalle birlikte beş kollu yıldız arması Osmanlı'da 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başından itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Kılıçkaya, 2007: 139-142).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çorum/Dodurga ilçesi Mehmet Dede Obruk köyü cami 19. yüzyılda yapılmış kendine has özellikleri olan bir yapıdır. Günümüze kadar özgün olarak gelmiş geç dönem halk mimarisinin önemli bir eseridir. Cami beden duvarları yöre mimarisi olan ahşap ve kerpiçten ziyade taş olarak inşa edilmiştir. Son cemaat yeri ise ağaç direklerle taşınan bağdadi duvarlıdır. Benzerleri Çorum yöresinde anıtsal yapılarda 19. yüzyıl sonlarında kullanıldığı tespit edilmiştir.

Obruk köyü cami kalem işi süslemeleri sadece tek yapı ölçeğinde değil, yapıldığı dönemin ve yörenin üslup özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir. Şehirlerde atölyeler kurup aktif şekilde üreten “sıvacı, nakkaş ve kalemkar cemiyeti” sanatçıları 19. yüzyılda yaygınlaşan mimari süsleme sanatının uygulayıcısı olmuşlardır (Elemana, N. ve Elemana, H., 2022). Bu cemiyetine yetiştirdiği sanatçıların son temsilcileri 20. yüzyılın ortalarında şehirlerde modası geçin süsleme anlayışını kırsala taşımışlardır. Köy köy gezerek birden fazla yapıda teknik, kompozisyon ve üslup özellikleri benzer eserler bırakmışlardır. Dodurga Obruk köyü cami süslemelerini yapan sanatçılar İskilip Örübağ köyü cami, Amasya Çavuş köyü cami, Çorum Mecitözü Alören köyü cami, Çorum Mecitözü Doğla köyü cami, Mecitözü Elvan Çelebi köyü cami, Çorum Merkez ilçe Ulu cami şadırvanı süslemelerinde aynı teknik, motif, kompozisyon ve üslupta uygulamışlardır.

Obruk köyü cami Dodurga ilçesinin tek tescilli mimari mirasıdır. Gerek mimarisi gerek ise süslemeleri ince işçiliktir. Fakat cami ile ilgili bu zamana kadar herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Bununla birlikte caminin estetik değerini arttıran kalem işi süslemelerin de üzeri 2000’li yılların başında kireç ile kapatılmıştır. Caminin uzman eller tarafından koruma altına alınarak özgün kalem işi süslemelerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Ahşap yapı elamanları birkaç katman boya ile kapatılmış olduğundan boyanın altında araştırma raspası yapılarak varsa bezemeler ortaya çıkarılmalıdır. Çeşitli rivayetlerle birlikte inanç merkezine dönüşen “Mehmet Dede Obruk ve Mehmet Dede Tekke” köyleri, Obruk köyü camisi gibi mimari miraslarıyla birlikte turizme cazip hala gelecektir.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma için etik kurul onayı gerekmemektedir

KAYNAKÇA

- Aktaş Yasa, A. (2013). *Göynük’te geleneksel ahşap işçiliği [Tam metin bildiri]*. Göynük El Sanatları Paneli ve Çalıştayı Bildirileri, Göynük Belediyesi Yayını, No:2. Bolu- Türkiye Bayraktar, M. S. (2005). *Samsun ve ilçelerinde Türk mimari eserleri* (Tez No: 163055) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi], Ulusal Tez Merkezi.
- Bekki, S. (2008). Çorum-Dodurga’da bir inanç merkezi: Mehmetdedetekke köyü ve at kurbanı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (47), 93-110. <https://openaccess.ahievran.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12513/150> adresinden 11 Kasım 2024 tarihinde erişildi.

- Bilgen, M., & Güven, N. (2020). Daday Elmayazı köyü camii kalem işleri ve mevcut korunma durumu üzerine bir değerlendirme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(4), 835-853. <https://doi.org/10.14230/johut913>
- Cömertler, E. A. (2021). 20. yüzyılın ortalarında kalemişi süslemeli cami geleneği: Denizli Çal Belevi eski pazaryeri camii. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 165-177. <https://dergipark.org.tr/pub/sufesosbil/issue/67386/938157> adresinden 12 Kasım 2024 tarihinde erişildi.
- Çerkez, M. (2019). Mecitözü'nde mütevazı bir külliye: Alören köyü külliyesi, *History Studies*, 11(2), 495-533. <https://doi.org/10.9737/hist.2019.728>
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2014). H.984 (M.1576/1577) tarihli ve TKG.KK.TTd.54 numaralı defter-i mufassal-ı liva-i Çorum, (2 Cilt, Tıpkıbasım), Ankara
- Çorum Hakimiyet Gazetesi (5 Ocak 1999). 1530 tarihinde Çorumlu livası, 6
- Dündar, A. (2004). *Çorum camii ve mescitleri*, Motif Yayınları
- Ekin, C. (2023). Sungurlu'nun Yörüklü köyündeki Ergülü Baba (Sahra) camisi (zâviyesi) ve bütüncül koruma önerileri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1635-1658. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1153475>
- Elemana, N., & Elemana, H. (2022). İttihat ve Terakki dönemi bir esnaf cemiyeti: nakkaş, kalemkâr ve sıvacı esnafı cemiyeti nizamnamesi. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 83-112. <https://dergipark.org.tr/pub/hed/issue/74471/1171714> adresinden 10 Ekim 2024 tarihinde erişildi.
- Evliya Çelebi (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum- Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit* (Çev., Y. Dağlı ve S. Kahraman), 2 Cilt, Yapı Kredi Yayınları.
- Eyice, S. (1968). Çorum'un Mecitözü'nde Âşık Paşa-oğlu Elvan Çelebi zâviyesi, *Türkiyat Mecmuası*, 15, 211-244.
- Eyice, S. (1981). XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (9-10), 163-190. <https://dergipark.org.tr/pub/iusty/issue/34329/380335> adresinden 10 Ekim 2024 tarihinde erişildi.
- Karaçay, Ç. (2019). Çorum Üçköy köyü camii: mimari ve süsleme özellikleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 521-538. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.608720>
- Karaçay, Ç. (2021). Gelenekçi duvar resminde kültürel kodların çözümlenmesi: Doğla camii Örneği. *Hitit İlahiyat Dergisi* 20(2), 589-622. <https://doi.org/10.14395/hid.952747>
- Kılıçkaya, M. (2007). *İstanbul Deniz müzesi'ndeki Osmanlı Dönemi sancakları* (Tez No: 206879) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi], Ulusal Tez Merkezi.
- Koşan, D. (2023a, 22-24 Eylül). *Geç dönem kalem işi süslemeleri bir cami Örubağ köyü camii [Tam metin bildirisi]*. Ege 9. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 778-791. İzmir Türkiye
- Koşan, D. (2023b). Amasya Şeyhler (Şihlar) köyü eski ağaç camii ve süslemeleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 3163-3182. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1248637>

-
- Özdemir, N. (2007). Çorum'dan bir Türkmen dedesi Mehmet Dede. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (42) 207-215.
- Yancı, S. (2022). Martköylü Ahşap Sanatçısı Veyis Mahir. *Şehir ve Kültür Dergisi*, (101), 50-68
- Yavuz, M. (2009). Doğu Karadeniz köy camilerinde bezeme anlayışı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(7), 306-322.
-

